

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 41 (12731)

1985 чылдың февраль 17, воскресенье

1925 чылда үнелестинген

Өртөз 3 көпөк.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ СӨӨЛГҮ ЧЫЛЫН ЧЕДИИШКИНИҢ ДООЗАР

ШЫНАРЫ ЭКИ

Аммырал хандырыга министрствозунун септелге-тууду эргелениң тос бригадалары январь аяның планын алып күөскен. Мебель цехи чоңуң херегеле бараан-нарын бүдүрерин 127 хуу боттандырган.

А. П. Кулаевтин бригадалык септелге ажылдарын шынарлыг кылган турар. Чынарлыктар П. И. Таушевтин, В. Б. Монгуштуң болгаш өскөтөрүнүн даа ажыны мактадым. Кел аар афтар, тумбокарлар, чымыс столдар, аптаралар дээр

өскө-дээ хевириниң байжың херекселерин олар чапан турар. Бүдүрүп турар продукцияны шынары экилерин тудуңу-ларын чуулга сорулгалары-ның бирөөн болуп турар.

Бистиң коор.

ЧАРЫШ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

«Тыва автоотрас» каттыжымшык январь айның планын чедишкенин күөскен. Чук сөөртүрүнүн хемчээ-ли 112,5 пассажирлер аргыштырылганын планы 113,5 хуу боттандыган.

Сөөртүлгени организастварин экижиптишкен, аммырал чур-чумун бижылганында чук сөөртүр болгаш пассажирлер, аргыштыр талаш-биле планы-ны оонадалар ажыр күөскен-тиги.

Бүдүрүктүгү ажылдарына социалист чарыш бижыг бы-ра болуп турар. Бригадалар-

нин аразында чарышка Минусинск АТБ-инде М. А. Пас-менкоун, Шаган-Аргынында — Н. А. Сафаровтуң № 2 автобүдүрүлгени — В. А. Ша-балыниң удурткан коллектив-тери тилең үнгөн. Дика хей чолачылар кылар-чаар чүд-дерин хемчип ап турар.

А. БАТЫР.

МЕРГЕЖИЛИНИҢ ТЕРГИННЕРИ

1984 чылда аммырал аай-биле бүдүрүлгенин мурнак-чыларына «Мергежилиниң тергини» деп аттарын ты-ымкап, Республика чарыжына № 14 механизация эр-гелениң ийи ажыжыны тилекчи болган.

Суурталыг краи башкарык-тызы Е. А. Дюкюк, экскава-тор машинизация А. Г. Ельмово-ола бр улаада база тилең үн-гөшөр. Олар ам 1985 чыл-дың апрельдин үдүлде ажыл-дап турарлар.

Эргелде планын оонадаларын доктаамал ажыр күөс-

ди-турар мурнакчылар хей. Ай, квартал аяның автоотрас башкарыкчызы Р. Ч. Боткаре-вине аар краи башкарыкчызы А. А. Шефер ажыр күөсүп турар. Январда компрессор машинизация Ф. Я. Бурунцев база чедишкенин ажылдаан.

А. ХОВАЛЫГ.

КЫЗЫМАА-БИЛЕ

«Торгалыг» совхозта столоваяның ажыжы чов мак-тап чугалажыр. Оң нити шөлү үзүс, индиг-даа болса столоваяның иштик дериалгын таарыштыр тур-гусканы аңаа чемеңгир келгенерге көңүл элтиг.

Столовая коллективин эки шы-кардыг аш-ченин белеткээр, оң асортиментиниң калбар-ты дээр кызымаа ажылдап турарлар. Ычанганш повар К. Д. Омчулда болгаш оң ка-ды ажылдап турар өөрү дем-ниг ажылы-биле мактадым келгенер.

Эки ажал макталга чедирер болду. Столоваяның повара К. Д. Омчулда чангыс чер чурттуларын ийи бүдүрелди көргүзүп, ону Торгалыг көдээ Совединиң депутаттыгына канда-дап кылдыр дептишкен.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр район.

Мелиорация: айтырыглар болгаш сорулгалар

БУЛУКТАЛДЫРЫШКЫННЫ АЖЫГЛААР

Бистиң республикага чер ажыжыны продукцияларын бүдүрерин көмүскелерине суг-таатгы черлериниң ийи ажы-жалыны учур-дузасы улуг дээрин СЭКП обкомунун V пленуму айткан. Тываның агаар-болдузунун байламын, сар-тын, тарыла шөдөрлерин, ий-тен кезер черлерин болгаш олар-белчирин хей кезин шык чөтөс, калжалашкыг чер-лерге хамаржыр. Чазык-кының чылда ортумаа хем-чээли 180—270 миллиметр аш-пас.

Республиканың 54,4 муң гектар сугтаатгы черлериниң 42 муң гектары тарыла шөд-дери, артыкны ситен кезер черлер болгаш олар-белчир-лер. Сугтаатгы черлерин бир

гектарыа ортумаа-биле хей чылдыг ситени 80—90 (ийи катал кескенде), картофалында 180—200, капустаында 500—600 болгаш кукурузаның по-гаан массасыны 550—650 центнер дүжүдүн ажаап ап болур.

Кайла-ла сугтарыла чур-чумун шыа чорууду турар бол-дур, он чер ажыжыны про-дуктарының бедик дүжүдүн ап болур дээрин дуржулаа көргүскен. Сугтарыламын чор-уларыны кол чуруму мын-дан соода албан сугтарыла-мын чорудар, кыжын булук-талдырышкыны дузасы-биле шөдөргө хей дошту чыыр, чакы тарыла мурну-нун сугтарыламын өй-шапаа

чорудуп, хөзүрүнүн шыгын чогуур дөңдөдө чедирер бол-гаш чайгы өзүм сугтарыла-мын шыа организаствары бо-лур. Чакы сугтарыламын ажылдаар суг куралдарыны көмүскелерине кыжын булук-талдырышкыны ажыг улуг. Сугтап ажылдаан ол чугуда арганы Чөөн-Хемчик, Тайла, Улуг-Хем болгаш Бик-Хем районнарың чамдык ажал-агытарын доктаамал ажылдап турар.

Республикада булукталды-рышкынының планын оонала-дыз 2120 гектар турээ-лаа, оң күөскелден көңүл көшкөк. Бай-Тайга, Тес-Хем, Улуг-Хем Тайды районнарада булукта-лырышкыны чорууду болур дика хей шөдөр ажылда-тырмай чыдып турар.

М. ХАЗБУЛАТОВ.

Часка белеткел

СЕНТЕЛГЕ .МУРНАКЧЫЛАРЫ

Чаздааның «Сельхозтех-ка» каттыжымшыкның ма-шин-трактор мастерскаянда шимээ-дааныг, ажыл-ла шимээ-дааныг, Сентектич ма-шинизация кызыл-агый ма-шинизация септелген тем-пизин шимчиптир турары ол.

Сентектич мастерскаянда ажылдап графич бугулар чоруп турар. Комбуй Куларга уурткан зөөдө дизел моторла-ры, өлөй-оол Кара-Сал баш-таан зөөдө автомашиналар мо-торлары септел, зөөдөл ар-зында чарышка тилекчи бо-

М. ДУГУРЖАП.

АЙТЫРЫГ-АРТЫК КЕЗЕК

«Сүт-Хөл» совхозта техника септелген зөөдө шимчип чоруп турар. Сөөлдү чүңерге чедир дөң ДТ-75 тракторун, 80 илчилерин, ийи-бур-марканы беш култиваторла-рын, сес сепкалары септел дооскан. Сентектич механизаторлардан Василий Монгуш, Сымзыан Тулун, Баян-Мөңгө Ондар олар хун нормалы ажыр күөсүдөн, шимчип ажылдап турарлар. Ол шы-каш септекчилерге улуг дуза-ны даргалан Олер Сарылаа. Мадыр-оол Күжүгет олар че-

дирин турарлар.

Бир эвес кээдэ ажыл-агый машиналарын болгаш трактор-лар септээрине артык кезек-терин чедире биле хандырып бээр болза, септелген март 1-ге чедир бүрүн доозуптар арга бар. Артык кезектер-биле ха-дырыла мында чөтөс тургус-туңаң. Ычанганш сентектич механизаторларга артык кезектерин сөөктүн инженер-техниктиң ажылдакчылары да-рый тып бээр чугуа.

В. МОНГУШ.

Февраль 24—Советтерге соңгулдалар хүнү

САГЫЛГАЧУРУМ БОЛГАШ ОРГАНИЗАСТЫГ ЧОРУК-ЧЕДИИШКИНИҢ ҮНДЕЗИНИ

Соңгукчулар-биле М. С. Соломенцевтиң

ужуражышкыны

Россия Федерациязынң Дээди Совединиң соңгулдалар хүнүн мурну-уралчылар кес-кү чедишкенин-биле уктур деп турар. Беш чылдың эге-зинден бээр 350 миллион ажыг рубльдиң үлетпүр продукция-зын пландап ажыр сайгарган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлү-гүн темпириниң талазы-биле даалга ажыр күөскетинген.

СЭКП ТК-нын Политбюро кеңигүтү, СЭКП ТК-ның ча-нында Партияж контроль ко-митетиниң даргазы Михаил Сергеевич Соломенцев биле соңгукчуларын Мисс хо-райга февраль 15-те болган ужуражымшыкында ол дугай-ым демделеттинген. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депута-тына кандидат кылдыр Ми-асс соңгулда округуна ол бүртүктүргөн.

СЭКП ТК-нын Политбюро-зунун составын эш К. У. Чер-ненкоу баштадыр хүндүгүт президиумга чыгыларган улуг сорул кирришкени-биле соң-гаан.

Депутатка кандидаттың бү-зүртүргөн кижизи — Урал-дың автолаудулар демир чоңдуркчуу Н. А. Новоселов-на ужуражымшыкында иштел кылган болган М. С. Соло-менцевтиң аммыралының ба-за ажыл-чорудалганын дугай-ымда чугалаан. Коммуни-стерин болгаш партия кежи-гүнү эвестериниң бузулбас бр-гунун кандидаттары дээр боттарыны бадлаашкынына-рын соңгулдалар хүнүнде бир эл-сепкилдиг бээрине соңгу-чулары ол кийтирген.

«Уралавтодугу» трестин дашык мотажиктер брига-дыра А. И. Замотокын, «Элек-тропарла» заводтун дирек-тору В. А. Бус, мши диктор-лор заводтун ажылчызы В. П. Коробова болгаш өскө-дөө ужуражымшыкыга чүве чугалаанар. Корум-чуруму болгаш организаствар чорукту, партия, хүрүе, күш-ажыл са-гылга-чурумун бижылгаш, бү-гү кижилерин болгаш кижил-бүрүзүнүн чарыскалганын бе-дир дээр мурну-уралчы-ларын шийитирлел демисежип турарыны дугайымда олар оонадал демделгезин.

Чылдагыларын чымы-биле уктаан М. С. Соломенцев чү-ве чугалаан. Менээ көргүс-көс белек келсе болза, Ко-мунист партияны иштик болгаш дашыкты политикамын дөңдөдө утгалышкыны, партияны болгаш күрүениң шийитирлел ажылдакчызы, СЭКП ТК-нын Чыгыс секретари, СССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму-нун Даргазы К. У. Черненко баштаан оон Төп Комитета-ны болгаш Политбюроунун хей талазы ажыл-чорудалга-зын кызыгаар чокка дөңдө-дөдө болгаш бүрүн-биле чүд-дүгүтүп турарыны илерей-лээшкени кылдыр санал тур мен деп, ол оонадал демел-гезин.

Партияны XXVII съезди-нин, Ала-чуртун Улуг да-йымына совет улаустун Тын-дөлгөзиниң 40 чылдыга бол-гаш стахановчу шимчиптир-кени 50 чылдыга дөңдөдөдө белекче соңгулда мурнуун

кампаияныга оонагай утка-ныларын кырып, бүгү-якты белек көдүрүшкүниң бай-далын тургузуп, чурттуң эр-тен маадырлыг оруу дээр са-гыш-сепкилдиг чоргалар-нышкыны болдуруп турар деп, оратор оонадал айткан. СЭКП-ниң XXVII съездини-нин партия ТК-ның даргазы-на Пленумарынын ажыл-дап кылганы партияның ула-нышкыны чайгалыш чокка шийитирлел ботландырып кел-гени, ажыл-херектерге совет-ажыжыны бижыг чүдүлгүтү чогуумчалыг түнөөдөдө бери турар. Бистин Төвүн чур-тувус улам-на күчүдүг болгаш кээс-чараш, а аммырал — улам-на хандырткан болгаш чаагай утка-шынарлыг болу берген.

Совет экономика, хамыктын мурнууда эртем-техниктиг деп-ушкени тодоралдыр алдылар деп-лөскө көңүл турар. Улус ажыл-агыйның ажыжыны өск-көн. Камналыгың чуруму улам-ла шыгыны сагаанын беш чылдың дургузуга барык 16 миллиард рубль материал-дык куралдары камна алдырып хандырган.

Эртен чылдың ажыжыны түнөөдө, хамыктын мурнууда ажыл-агыйны чорударының шынар көргүзүлгөсүн эки-жизини оонадал демделээр бодалан мез. Үлетпүрүн, өскө-дөө адырларың ажыл-ишчиле-ри багыт эвес ажылдаанар. Демир-орук транспорту чук сөөртүрү хандыргал. 1983 чылдагында болгаш, кол фондустарын дөңдөдөдө рубль хей кылдыр ажылдаа-гыр. Агролетпүр компе-кениң ажылдакчылары Аш-чем программаның даалга-лары ботландылар дээр хү-женишкениң ажылдаанар.

Бистиң планарымын соци-ал-уламышкыны тодорай соңгулдалы болган дараалаш-тыр улам күткөдөн турар. Хей-регеде болгаш чылдаага ажылдап хандырыла ортумаа моон мурнууда үзө турганы-биле дөңдөдө, амы беш чыл дургузуга 364 миллиард рубль хандыргал. Ол түнүң бештиң дөңдөдө чонун чаагай чорур беледирине уг-ландырган.

Чурттуң экономикамын төг-жүдөдө Чельбынск обла-стың ажыжы чоннары боттуп салымшыкын кырып турар. Областың үлетпүрге, көдээ ажыл-агыйга, чуртталга база социал-культура тургузушкы-ныга, чурттагы чоңуу бараан болгаш ач-дуза чедиргези-биле хандырып керемет обла-стың чарышкыны, М. С. Со-ломенцев тодорай айткан. Мисс-тин аммырал-чур-талганында чаагай улус эл-ишкенинниң баран ол чугалаан.

Совет улаустун сорул ки-ринишкени күш-ажылы-биле бистиң экономикамын шы-нар талаш-биле улуг бүрүн-гаарлаашкынының үндөзүн ам тургустуруп турар. Он ийи-ги дараазында беш чыл болза, экономикамың ажыжыны бе-диргези, улус ажыл-агый, ийи интенсификация бот-талдырыны үндөзүн эргил.

денки беш чыл болур ужу-рут.

Интенсификацияны төг-жүдөдө — эртем-техниктиг дөңдөдө, камнала, шынар, сагылга-чурум тудуп ха-рылаалыг. Чаа техниканы ажылдагыларга, бүдүрүлгө-чарыгыга — ажылдакчы министрге чедир — бүтү ула-стун бугурут соңгулдалары оларын каттыштырып турар.

Чурттуң экономикамын төг-жүдөдө ам дүрелдириниң эргекчөк чугула эвэртинмес куралдары соңгулдалыг бол-гаш мөдөдөдөдө ажылдап тур-гаш кижилерге дээр оратор оонадал айткан. Биздиң тү-бүс, чоңдашкы эвес, ийиш-тиг, чок ажылдыг уржугада бүдүрүлгө, ийиштел 2м-дээ эвэрт эвес чандыргаларга та-варжип турарын хорту-биле чугалаар херек деп, ол де-дөгүн. Ол дээр, ажыл-агый эвес, төгөдөдө чоруктар-дыр. Чалгаларга, ажыл шаты үзөлөргө, үрөй кылык-чыларга өршөзлө херек тур-бас ужурут. Бистиң ийиң эргек-ажыжыны кам-галаар төдөөдө шак ийи-гү болушкынарга эиш чок байдала тургаш херек. Ычангы аргалаашкы, бот-тан алдоолон бистий аммы-ралымыска кичүс таарышпас болушкунулар-дыр. Бистиң тургузуштун хам демократизация контролюн дөңдөдө миллион-миллион кижилерин кыржылгезинде тодорай кес-түп турар деп, депутат кав-дидат чугалаан. Партия, хү-рүе, хей-якты контролюн эң чугула соңгулалы — соци-ализминиң бугуута чүдө-төрүшкө, оң принциптери-биле каржын турар болур, өвү сойгалаа илереткеш, чылдамы-ры болур.

СЭКП Төп Комитета пар-тияның контроль организа-циин ажыжыны, дөңдөдө, үдүт кижилерин улаашкыны, пар-тияның хандырылганын эргек-чөк чорут дээр демисеке оларын дөңдөдө турар. СЭКП ТК-ның чынында Партияж контроль комитетиниң эртен чылда ажыжы СЭКП ТК-ның Политбюроу чоңоо чаа чүд-дүг деп хөрөш, партия болгаш күрүе сагылга-чуруму улам-на бижылгашыны, партия аммыралының дөңдөдө, нор-ма-чизектерин коммунист-тия шыгыны сагырыны эргек-чөк чугулазын айткан.

Соңгукчуларын аңаа көргүс-көс бүдүрелди дээр чурек-тиң хандырылган өөрүл четтир-гени М. С. Соломенцев илер-гейлел болгаш амы соңгула кампаияны — СЭКП-ниң ийи-тиги болгаш дашыкты полити-камын дөңдөдө уламышкы-нымы совет улус бир эл-сеп-килдиг дөңдөдө турарыны, тайбынче, коммунизмин иле-далырыны тилектеген дээр чоруктарын улаашкыны совет кижилерин чугулааң буу-редиг херекчи дээрин чугу-лазыны түнөөдөдө айткан.

(ЭТА).

Специалиске сөс

КЫЛДЫНГАНЫ ЭВЭЭШ

Чөөн-Хемчик районун сов-хозтарында кээдэ тудулар кандай байдалда туруп тура-рыл? Суурларга чуртталга ба-жынары, социал-культура болгаш бүдүрүлгө объектилер тудар талазы-биле чамдык ажылдап кылдырган. Беш чыл эгезинден, бээр 13 муң баш кызыл, 960 дөрбөдүн метр малчы-ныр чурттаар бажынаар ажыл-дап кирген.

Ычанганш кылдыган ажылдар эвээш. Кол күчүл-дериң дээрде кирер план 70 хуу күөскетинген. Эртен чыл-дың, беш чылдың баштайгы ийи чымы-биле дөңдөдө, бү-дүрүлгө күчүлериң ажылдап кырып 3,5 катал эвээжиз. Эртен чылдың планда көрдү-генин бугулар 1 миллион 336 муң рубльдиң тудуларын ажылдап кырып ужурут турган болза, ону чүдө 466 муңга күөскетин.

Ажыл-агыйларда «Искра», «Хөдөргей», «Тыва» совхоз-тар (прорабы М. Намжай, К. Сат, С. Денгүр-оол) чыл-дың тудулар программаны күө-скетин дээрден башка, өскө совхозтарда объектилер вази-дыкшап турган. Ычангы XXII съездин аттыг совхозтар эртен чылдың боттарыны кү-жү-биле тудар ажылга шуут дөңдөдө. Оон уржунда 507 муң рубль өртөктөгү тудулар үш-дөрт чыл улаштыр ажыл-дап кырып, «кырып» туруп берген. Ычанганш ук ажыл-агыйлар чак туду туду эг-дээр аргазы чок болуп турар.

Ажыл бр хире саналгай турда, совхоз директорлары, кээдэ Совет күөсковиари, ол мышкы туду бригадирлери чогуур хемчөк дайып, чөтөс-тер-биле өтөшкө олурары таар-гыча чок. Районда бижыг-латтыган туду бригадаларынын чангызында да бригада керээжине шийитпез. Арга-дуржула соңгулгасын көңүс уттуңаң. Тудуужу калдарын белеткээр, оларын ажылга бижылгаш, мергежиле бели-дир ажыл кууд дөңдөдө тур-густуңаң. Туду ажыжыны районун агролетпүр катты-жымшыкының чөдөдө сий-лиг кырып турар.

Туду материалдары-биле хандырыла чөтөс. Дилиг ма-териалдарын, бруттары, өскө-дөө херек чүдүлери сөөртүп өкөп алыр берге. Сөөртүг-гени кышкы үзө чорудары эл-тиг түрбүжө, чамдык ажыл-агыйлар тудуга доктаамал автотранспорт бижылгашы ажылдап, шыгжамы база багыт. Дика хей туулуб, ийи-чидип, өскө «хереклекчиле-рин» холуңче кырып турары чажыт эвес.

Кол тудуужу талашкыда чөтөс ажылдарын түтүлө демделеттенин. Дузала туду организаствалары база шим-чөмөй турар. Чикээ, дериг-херекселдер-биле чөтөдөдө Сельхозтехкумун Чазда-нада шуудуга-зөтөшкүн участво (улут прораб Д. Оор-жак) сааладып, чөдө-чөтөс кезектер берил турар. Улакто «ажылды» объектилер сүрүп, ажыл-агыйларын моталар, үнээрден аларганын эле көр-үп чугула.

Туду планын чедишкенин күөскелден чөтөдөдө чөтө-та документацияны баш бу-

рунаар хандыр өрөңгө, ону шыгыны сагырында хамар-жыр болгай. Ол үзөндө ча-гызын, тудукур организа-ция-биле тайыштырып турар. Ычангы кол болгаш дузала тудуу организастваларыны аразында керээ чардымай, чүдө аас-биле дургузушкы-ны чоруп турар. Ычанганш туду ажылдарыны саалап турары чугаажок. 1985 чыл-дың туду программасы сов-хозтарда ам-даа чок. Чарды-ган-да таварылгада ол керээ-лериң чөтөдөдө кым-даа контролалдыр турар. Оң түнөөдөдө ажылдың темпизн кууд, шынар чок болуп турар.

Чамдык биле тудуужу аразында керээ чорур үзө-ндө чардымай турар. Эртен чылдың болгаш чүдө ап-рель аяда кылдыган, ийи-гү болганда тудуужу ажал-а-дырышкыны саалап, баш бу-рунаар чөтүр материалдар чамдык болушкыны турар. Кээдэ тудуужу чарылап турар-ларын бирээш республика-нык Көдээ ажыл-агый мине-стерствоу боттан тудуужу тур-р объектилерин катты-жымшыкын дирекцияны борта буруулуг дээрин айтыр чугу-да.

Кээдэ объектилерин үзө-ндө, эки шынары дуржаар дө-дө, бүдүрүлгө, күш-ажыл-дың сагылга-чуруму бижы-лаары, туду ажыжыны тех-нологияны экижирин, ажыл-ды уаурутуун аргаларын чөдөдөдө чөтөдөдө.

Ю. ШАГЖЫ,

райондун архитектору.

Ч. К.-Ч. Шулуу-Маа-дыры Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Хүндүл бижиле-биле шаңнаар дуга-ында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНЧ ЧАРЛЫ

Совет органыга хей чыл-даа үрө-үтүлгөдө ажылда-мын дээр база чөдөдөдө күчүлден бээр 60 харааны-биле холбаштыр улус аял-дугу-рың Бүрү район Совединиң Президиумунун дарганын ораалчылы Чооду Кожик, Чыргалыг Шулуу-Маадыры Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Хүндүл бижиле-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Даргазы Ч. Д. ОНДАР. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Секретары Н. БОЛДУ.

Кызыл хоорай, 1985 чылдың февраль 15.

А ЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Барымын-Хемчик районун аммырал хандырыла бүдү-рүлгө эргелден январь айның планын 107 хуу күөскетин. Планда ажыл-агый 1,4 муң ру-бльдиң ач-дузасын чедирген. Планын оонадаларын макт септээр, нех, баш таарыкчыла-ры болгаш дараарышкылар ко-лективн ажыр күөскетин. Уу-лаа социалист хүдөөдөгери И. Чүлө, А. Косова баштаан дараарышкылар бригадалары, баш таарыкчылары Г. Хомуш-ку, В. Ооржак. М. Кузнецова чедишкенин боттандырган.

А. БЕГЗИН-ООД.

А М Ы Д Ы Р А Л Г А И Д Е П К Е Й Л И Г Т У Р У Ш

Совет кижилер Төрөөн чуртун, бодуну чогуу, бистин чирмилдег келер үеишти камгалат, дайын чокко амы-танын бестин харам чокко берип чоралат, табым чала-аа боттарын, буртуугаар депшигелет дээш энес соруглазын чедип алыр дээш, хүн бүр могаг чок демиселди чорудуп турарлар.

Бөгүгү ажил-херектерге энес кижилер кайдыктыг чедип алыр чокко амы-танын бестин харам чокко берип чоралат, табым чала-аа боттарын, буртуугаар депшигелет дээш энес соруглазын чедип алыр дээш, хүн бүр могаг чок демиселди чорудуп турарлар.

Маркс 16 харлында-ла амыдыралдыг утказы чүдө деп айтканга дорт харымын берип, амыдыралга бодуну туржун быжык-биле тиг апарар. Оң ажил-херекке хамаарылган, быжык тура-соруглазын, э-харымысаладыг чорудуудан бодуну чуртуну даарта хүнү, күчү-күжү хамааржыр деп чүбүдөн ол эки билер.

Бистин республикада ажил-агыннын азы-бурду азыралдыг чүсчүс амыктар чылда чылме боттарынчү хүдзөгөн укачоттарымда эки ажилал, бедик көрүстүгелерин недики ап турарлар. Республиканын 230 аймак комсомолчу-аймактар коллективтер, 10 муң аймак анык ажилчылары оң бирги беш чылдык дертүк чылмын планын оңаалдарын чедиптирин боттадырлар. Оларын аразында республика типографиясынын анык ажилчынын, комсомолчу-аймактар бригадалык бригадирин, хоорай Советтин депутаты, өрүкчү Р. Алай-оол, Бай-Тайга районда Шуй ортумак школанын анык ажилчысы В. Иргит, «Сүт-Хөд» совхозтун анык ажилчылары Т. Ондар, А. Сарыгалар, Кызылдын автосеттеге заводунда бригадир, Күш-ажылдык Кызыл Тук ордендин элчилеэни К. Кукара, Таймыла «Революциянын чабышчы» совхозтун Красноярковка сүт-бараан ферманын саанчысы Алевтина Оюя мынаш чүдө даанган ажилчылар.

Советтерин демократизми болза, Советтер, илалгы оларынч депутаттары болгаш куускомары боттарын ажилынч дугайында чоңуң мурунуга өткөдүн үргүлч берип турарында база илгерилеттинип турар. Соңукчуларынч мурунуга улус депутаттарынын Советтеринч өткөдүн боттарынч анык ажилчыларын чон биле Советтеринч сыйык харылазынын бир көгүзү, 1984 чылда Тыва АССР-ин Дээш база чер-чер Советтеринч чүс ажил депутаттары негелде кирген болгаш оларынч хай кезин шиптирлеттинип, ССРЭ-нин болгаш Тыва АССР-ин Дээш база чер-чер Советтеринч 3800 ажил депутаттарынын хай кезин эртен чылда соңукчулар мурунуга өткөдүн бергенер.

Депутаттын негелдези, соңукчуларынч чагылары күүсөдери — совет тургузуучу демократтыг принциптеринч хайжым болбас база бир кол принцип болур. Нацпарларынч база биче улустарынч хамаарышпас чорудун боттарып турар эи-не интернационалчу күүне ортам база Советтер болур.

Бистин чуртууска чурттан турар бүгү нацпарынч база биче улустарынч бузулбас нацпарынч хайдарларынч чутула дүрүнө чепсө Советтер болуп турар. Советтеринч депутаттарында 100 ажил нацпарынч төлөөкчилери соңукчуларынч, политик, социал-экономика болгаш културга тургузуушкуну чутула айлартыларынч шиптирлет турар болгаш Советтер интернационализминч эзулут школаны болуп турар.

Совет демократия кезээде бурунгаар хожуп, доктаамал ханымал, сайырангайжып турарынч төгүлүт дүржүлгө бадыткаан. Социалетик куруенинч бүгү эре-хүдзөгелеринч боттадырарында, соругаларынч шиптирлээрине улусчү эре-чаргаар органдарынч ролу чагылыш чок улам ыңай өскөн турар дээш бистин партиямыс доктаамал сагыш салып турар.

Эш К. У. Черненкоун демдегезин болза, «Бистин демократиямыс бодуну уткашыларынч талазы-биле бурунгаар хасалып, ажилал турар демократиямыс. Оң халбарышкымын, бүгү совет күүне херезинч сайырангайжышкымын — бистин нитилелдин тур дүшпөс бурунгаар шипчешкенинч чутула уткашыларынч болур».

ССРЭ-нин политиктиг үеизинч болур — улус депутаттарынын Советтеринч ажилынч улам ыңай сайырангайжылар талазы-биле СЭКП доктаамал сагышты салып турар.

херези ак сеткилдиг күүседип турар эвес, хай-нитининч ажил-херезинге эки кыркып, амыдыралда илдекейлиг турушту эзеп, боттарынч харын-даа инициативаны көргүзүп турар аныктар хей. Кызылда педагогика институтунун II курсунун студентизи Елена Сеникова № 8 школада баскетбол секциясын ийи чыл улаштыр доктаамал удуштул келген. Миллициянын уруталарынч дүшпөс дүржүлгө турар, анык ажил-херектеринч 30 хире өрөнччилеринч спортте ол комсомолчу уруг хаара тудуп шыдаан.

Амыдыралга илдекейлиг туруш деп чогуу чүл ол, ону чү-нү-биле демчээрл база бис ону канчаар билеп турар бис? Амыдыралда илдекейлиг туруш дээрже хамааты кижинин Конституцияда көрдүгөн эргелеринч болгаш хүдзөгелеринч дүштүр бодуну бот-илекейинч көргүзүп, Төрөөн чуртуну, бодуну чогуу чуртуну бот-илекейинч дүштүрүтүп, ак сеткилдиг, чогаалдык эзу-биле ажиллаарлар. Ол дээрже кижининч күш-ажылчы, хай-нитининч илдекей, чептерге элеш чогу, бистин амыдыралымыс бар чептер чүлдери-нч чаны-биле тоомча чок эртелер, менээ хамаан эвес деп ботал-биле чурттап, бодунга харымысалап ап, чептерге удуз хүн бүр демисеип чурттаар, өске кижилерге эки чүвени кылырдыр. Амыдыралга илдекейлиг туруштан өске кижини чүдө чүве ыңаар бедик көдүр-бес.

Ажыл — амыдыралдын үнө дээш. Бодуну нитилелдине ажилгы ажилды кылыр оңаар кижиз бурунгу хамааты хүдзөгөш. Чүдө хамааты хүдзөгөш эвес, патриотчу херез. Канык-бир кижинин дугайында, оң амыдыралдыг туржуну дугайында чутула-ла оң ажилга хамаарылган-ны дугайында чутулап, ол кижиге үнөлдө берип турар бис. Кижининч ажилга хамаарылган ол кижининч дугайында хейнү чутулап болур. Күш-ажылдык дузасы-биле кижилер материалдыг кижичи, ашы-чепи, илдекейи бот-дүрүп ап турар. Күш-ажылдык кижининч ролу база чоң чүг улу. Күш-ажыл кижини күштүгү характерлиг, быжык тура-соругтуг болурунда, мурунга бедик соруглазы салып, таваржып келген бергелерин ажил эртер чорукка, бедик харымысаладыг болур чорукка кижилер, кижини төлөтүп хамааты кылдыр каныаар. Тыва улустун «Күш-ажыл кижини кастаар» деп мерген чутулазынч утказы-даа мыла. Шипал-ла ол кижини иштики дүжүлгү кастаар. «Кижиге бүгү-ле чүве чараш болур ужурулду» — деп, А. П. Че-хов бузулгуде бистин үеишти аныктарынча чагып чутулаан ыңкаш-тыр.

Тес-Хем районда «Мураза» совхозун анык ажилчы чолочыны Станислав Минчел чур хураалга салынага: «Кижиге каян-даа мурунда салган соруглазын, бурунгаар чүтүл-күдөлдиг болур, даарта чүдө кыл ажилчы ботта чорудуп ужурулду. Эки чурттаар дээш, аки ажилдар херек дөч чутулажып турар-дыр бис. Ол

Б. ШАКТАР.

лип турар. СЭКП ТК-нын апрель (1984 ч.) Пленумун шиптирлерин амыдыралга боттадырары, ССРЭ-нин Үнел-зин Хоолузуна быжыгалап бүрүн эргелерин долу ажылаары, ажилдык стиль, методун чогаалдык эзу-биле чаар-тыры, куруе планнарын күүсөдир талазы-биле контролду күштөлдери, чоң ортузунга организас-массалыг ажилдын дээштинин, шыларын бедилери Советтеринч эң чутула соругалары болур. Тус-тус черинч социал-экономика айт-мыскаларын күүсөлдөргө, сес-сияларга уда-дараа чутула-жып, тодаргай хемчелерин алыр дугайын СЭКП ТК-нын апрель (1984 ч.) Пленуму чутулап көргөн. Россияга 1905—1907 чылдар революция-зынч 80 чылын дугайында СЭКП ТК-нын доктаамал дүштүр Советтер болгаш оң депутаттары баштайгы Советтеринч 80 чылыга таварыш-тыр кылч чорудар организас-массалыг, идеолоттүг ажил-дарынч планнарын ажилал кылгаш, ажилдык чоңуң инициативаны болгаш чогаалды-гын калдыртп хожгудуп, нитилел амыдыралынч чутула айткыларын эи-не илдекейлиг шиптирлээр дээш ажиллаар ужурулду. Тыва АССР-инч бузулгуде күште-рин 2000 чылга чедир хожу-

деринч схемасы ажиллап кылдырган. Ону амыдыралга боттадырарында, Советтеринч талазында чогаалдык ажил-херек, үеиң негелдезинге дүштүр жөсү тодаргай ажил-херектер негеттинип турар.

Коммунист тургузуушкуну чутула айткыларын хүн бүрү шиптирлээр, СЭКП совет улустун сапал-овалын күчтөнгөй дымнап, бодуну күжүн болгаш мерген угаанын чоңаап ап, совет улусту билдирип, мерген угаанын удушту, баштап турар. 1985 чыл дээрже, совет улустун бол-гаш партиянын амыдыралында онза төгүлүт дүжү-дузалыг болуушкуну чутула. Оң бирги бешки чылдын доозукчу чыл, Советтерге соңукчуларынч чыл, баштайгы Со-веттеринч 80 чыл, СЭКП-нин XXVII съездинге шыгым белекчилди чыл, Улуг Тил-легенин 40 чыл, Россияга баштайгы революциянын 80 чыл, Бо болуушкунар Со-веттеринч мурунга хожугу улуг чутула соругаларын салып турар. Ол соругаларын күүсөлдөргө Советтер, олар-нын депутаттары шудургу кар-ка кызыл ажиллаар дээрзин, совет улус улуг бузулгуде-иле илдеп турар.

К. БУДУК-ООЛ,
«Билиг» нитилелдинч кески-гү.

П.Р. Кракова болгаш То-руньада астрономия обсерва-ториялары Галлеянын комета-зын шиптирлээринч чурттар аразынч программазын кир-жир. Польшанын эртемделери оптиканын дузасы-биле шипти-леринч кылдып, ол кометанын радио чалгыларын өөренип көр. Ыңаага чурттар ара-зынч «Веза» дээр про-граммазын дүштүр космос «аалчымын» дорт хайгаара-рын база көрүп турар.

ЦАФ-СЭТА-нын фотоу.

ЯДРОЛУГ ХАЛАПТЫ БОЛДУРБАС ДЭЭШ

Дөң эргеге болгаш бир дөмөй аймы чок болурунда үнел-анаш, ядролуг болгаш аана-даа боо-чептеринч херек кы-рында кызыр, ядролуг чептери бүрүн ууткаар, чепсеге-ликини бүгү-нитти болгаш бүрүн дүжүр дээш, ядролуг дайыннын хаалазы болдурбас дээш Совет Эвилелин шиптир-лө демисеип турар деп, даштык чурттарынч массалыг информация чептерин, аны-бүрү күрүнедеринч политиктиг болгаш хей-нитти ажилдачылар демдеген, «Амы-тын дээш чүстүк кылгыры» дээр Аргентинада шипчешкенин чагаазына СЭКП ТК-нын Чингине секретары, ССРЭ-нин Дээш Советинч Президиумунч Даргыз К. У. Черненкоун харымын калаба-биле тайылбырал турар.

Тайбынч болгаш чавыр-дышкынын херезинге эи-не чутула бот-гаш чогулчары ажилчыны Совет Эвилелинч кыркып турары дээр Аргентина-нын чоңу ССРЭ-ге өөрүп чегиттеринч илгерилеп турар деп, Аргентинанын радиоуңу тайылбырында онзалыг дем-деген.

«Ядролуг халапты болду-рбас деп Москва демдеген», «Космос чүдө тайбынч соруг-галарга ажилдачылар турар ужурулду» деп эгелеринч алаага совет удузукчуун харымын Буэнос-Айрестинч солуннары парлаан. Ядролуг чептеринч мурун ажиллаас дугайында хүдзөгелер ССРЭ болууга алган. Чогулчалыг ол турушту Каттыккан Нацпар организациянын кески-гүнери күрүнедеринч хей ну-рузуу чүдүлүг деп деткээн деп, «Кларин» солун бижээн.

Тайбынч дээш демиселди уламна илдекейлеринчге со-вет удузукчуун харымын онза чутула ужу-дузалыг бо-луп турар деп, Эптеп чок бо-рук партиянын даргасы,

ЭҢ-НЕ КАЙГАМЧЫКТЫГ ХҮН

Кижилеринч-даа амыдыралыг ыңкаш, хоорайларынч болгаш суурларынч амыдыралыг база өөрүшкүч бол-гаш уналаралынч хүнери, онза кайгамчыктыг хүнери турар, Кини суурнуң хей чүс чыл төгүзүңе эң чутула хүн 1945 чылдың январынч бир хүнү болу берген.

Кижиге төрөлгөсүнч төгү-зүнде эң-не хан төгүшкүңүт

ЧУРУКТА: Торуныада астро-номия обсерваториянынч өөр-өдөрүнч бирезинде Пена хоорайда (ГДР) оптик кылмыр сурагдыг бузулгуде теле-скоп кылган 90 сантиметр телескоп-ту тургускан.

ЦАФ-СЭТА-нын фотоу.

ЯДРОЛУГ ХАЛАПТЫ БОЛДУРБАС ДЭЭШ

Тайбынч болгаш чавыр-дышкынын херезинге эи-не чутула бот-гаш чогулчары ажилчыны Совет Эвилелинч кыркып турары дээр Аргентина-нын чоңу ССРЭ-ге өөрүп чегиттеринч илгерилеп турар деп, Аргентинанын радиоуңу тайылбырында онзалыг дем-деген.

«Ядролуг халапты болду-рбас деп Москва демдеген», «Космос чүдө тайбынч соруг-галарга ажилдачылар турар ужурулду» деп эгелеринч алаага совет удузукчуун харымын Буэнос-Айрестинч солуннары парлаан. Ядролуг чептеринч мурун ажиллаас дугайында хүдзөгелер ССРЭ болууга алган. Чогулчалыг ол турушту Каттыккан Нацпар организациянын кески-гүнери күрүнедеринч хей ну-рузуу чүдүлүг деп деткээн деп, «Кларин» солун бижээн.

Тайбынч дээш демиселди уламна илдекейлеринчге со-вет удузукчуун харымын онза чутула ужу-дузалыг бо-луп турар деп, Эптеп чок бо-рук партиянын даргасы,

болгаш үредекти дайынны — дөстөгүнч ийги дайыннынч доостуруга чедир кыш-ла ай аркан турган. Совет Армия фронтунч бүгү шугууи та-варты шаап халап турган. А Бөгүгү ГДР-инч деискээринч чурттакчылыг баштайгы пункт — Киниче 1945 чылдың январь 31-де согузжу 5-ки ар-миянын болгаш гвардейи 2-ги танк армиянынч мурунч кескери киргипкен.

Дөртөн чыл мурунда, январынч ол сөөлүг хүнүнде, ак халаптарынч боттарынч чажыр-тына элтип алган чепсегит кижилер Киниче дүргөн бол-гаш барык билдиртпейн даң чырында Одеринч доңуң кырал кезин келгенде ол суурнуң чурттакчыларынч бо-далары болгаш сагыш-сетки-ли каныг турган деп? Ол хожушкунуң амы дээртың хүнү нааан улуг сүзүл-дөң чези турган ийги бө? Гер-ман рейтинч болгаш герман бундунч тилеттерининч дүш-түндө сестер радио дамчыш-тыр мурунку хевээр дымнап кезип турган, а дуу талакы эрктенч улуг бооларынч дааш-ташкынырары сүрүт чаңгыла-нып турган. Киничи ыркым, чаныс-даа боолашкын чокка ээлеп апкан. Хостаашкын дү-гайын муңа суурга чутула-зан. Ол болал бодунуң түн-велединч бер, чечип бижы-гар, бүтү чүлдөр талазы-биле бадыткаанч тилар ужурул турган. Кижилер харын оларга хамаарыштын дайын доозу-ган кылдыр илдеп салып тур-ган. Ыңаажажак ол илдеп боттадын. 48 шак эртин чор-да геринч люфтваффелеринч самолеттары Киниче согуш-куи таварыштырган. Немец удузукчулар арастаныг дү-биле бомбалаан болгаш шим-чеп-ле чораша бүтү чүлдериң пулеметтердан боолал хаап турган. Чейи харыг уруг азы

челен харыг кыргы. эр азы херезер-даа кижиз болза, ха-маан чок боллаар турган. Берлинге сөөлүг шиптир-линг шавар халаадын эгел-еринге чедир. Одерде баштай хосталган суур — Киниң эзу-луг хостуг тынжык тынары-га чедир совет солдаттар бол-гаш офицерлер 76 хүн болгаш дүш калыг-лошкуну тулчууш-куинарынч шыдажып эртер ужурга таварышкан. Фашисттер вермахт совет шериглерге удуз бодунуң сөөлүг, сарым чок болгаш калчаалыг удура-нышкынынч үеизинде 1945 чылдың февралда ады он ба-жык бүртүрүң тозуу немес фашистер үредеп калкан. Марттын төгүзүнде Киничинч чурттакчылар эл келерге бир илек, элери чок кыш да-гаалар болгаш кастар турган.

Берлинден-даа база Одеринч дүрүр чок-кавын хай-хай суурларынч-даа мурун тын-гын ол буртул суурга, төгүзү чейи чартык чүс чыл кылдыр снаптылар болгаш чурттакчы-ларынч мурунга чаз амыды-ралдынч перспективалары чүдө дөртөн чыл мурунда январь-нынч соок болгаш бораңынч эртенде ажиттыгынч чаз амыдырал берге байлакта тө-рүтүңүп, быжыгып келген. Ыңаага ол чаз амыдырал эр-ги чалып саргай, оң соонда биекш шоланынч оон бичил-ле чүгөр бажынкы школа пар-таларында эгелээ.

Оон бээр-ле Киниче чурт-тамын баштайгы чаз башкы Хельмут Леман мынаар чут-галап олар: «Нашинч пропа-ганданың уругу-биле угаан-сарымы аймааран калган баштайгы өөрөнччилеринч каян-даа бис мис. Чаныс ху-дза бузулгуде армян аразы-нда бичил оолдарынч тип өскөлдө бичил-бичил калбас Берлин.

ЦАФ-СЭТА-нын фотоу.

ХҮЛЭЭП АЛЫШКЫН БОЛГАН

СОФИЯ. (СЭТА). Албаниянч найралдыг аян-чоруну кылп Болгарияга чедип келген Куба-нын даштык херектер ми-нистри И. Мазмунеринч Бол-гариянын Коммунист партия-зынч ТК-нын Чингине се-кретари Болгария Улус Рес-публиканың Күрөч чөүлө-лиң Даргыз Т. Живков ху-дөп алган.

Иян чурттарынч аразынга харылааларын хожгудеринч айткыларын, а ол ыңкаш дөстөгүнч эң чутула айткы-ларын хүлээп алышкынынч

ПАРИЖКЕ ЧУГААЛАЖЫШКЫННАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Албаниянч тускы аян-чорун-биле Фран-цияга келген Никарагуанынч оларакч президентинч С. Ра-мирес француз премьер-ми-нистр Л. Фабус-биле чуту-лажышкынар кылган. Төп Америкада байлаа хуу и-чөгөйинч ужурашкынынч үеизинде ийи талалар угаанды-ган.

Төп Америкага тайбынч болгаш дөстөгүнч ол райо-нуң улустарынч бот-башкар-тынар эргези хандарынч утла-ган калдыг-даа иници-ативаларынч француз чазак дет-

ИРАН-ИРАК МЕСИЛДЕЖИИШКИН

БАГДАД. (СЭТА). Перс мулудурунч районуна Иран-нынч үш судоларынч Ирактын шериг самолеттары халаа-шкын кылганын, Басра хоорай-нынч чогууга ийиелген иран шериглеринч тургузгарынч 73 улаа абычч ужудуушкуну кылганы Ирактын кол ше-

рне командчалынынч амы-дында айткан. НИКОСИЯ. (СЭТА). Мей-мактынч районуна (Иран хо-жу) ирак шериглеринч шавар халаашкынынч иран шериг-лер ойтур шыкка деп, Иран-нынч ИРНА информация агент-ствоу дамчыткан.

ПОРТУГАЛИЯ. Пенниси хоорайга Португалиянын Коммунист партиянын Чингине секретари А. Куньяга баш-дай алган, ол черинч кара-башкында бөдүк хорулдат-тарынч эрес-маадырынч-биле дөзип уненинч хүнүндө бээр 25 чыл болганынч холбаштыр массалыг митинг болган. Шаанда үдө карагы-дүмбөй кара-башкы бооп турган эрте-бурунгу Пенниси шивезинч деискээр амы үдө респу-бликаның болгаш фашизмге удуз демиселди музейн апарган. Ол шивезинч кастааттары салазарынч араатанарынч эң бүз-релдиг хорулдат черлери кылдыр снаптыгын турган. Фа-шисттер диктатураны дүжүр октаар дээш демиселди турга-

чүдөп турган португал патриоттарынч мурунга чоон ре-шеткалар, нарын шооалар, кара-башкынынч тайдымдары-даа күш чок болган. Компартиянын чоочунары — фашизмге удуз демисел-лер «Фашизм каян-даа турбас!» деп кыйгырткын ала-биле эртен массалыг митингге чыгылган. Гитлеринч Фер-динандын чылга шапкан Тилдегенин 40 чыл бо чылды бо-лурун, адыа Совет Эвилелинч шиптирлээр улун киргенин олар демдеген.

ЧУРУКТА: митинг бооп турган үдө.

Г. ПЕТРОВТУН фотоу.

(СЭТА).

3-кү арын. 1985 ч. февраль 17.

